

Kostelík sv. Michala v Kinského zahradě

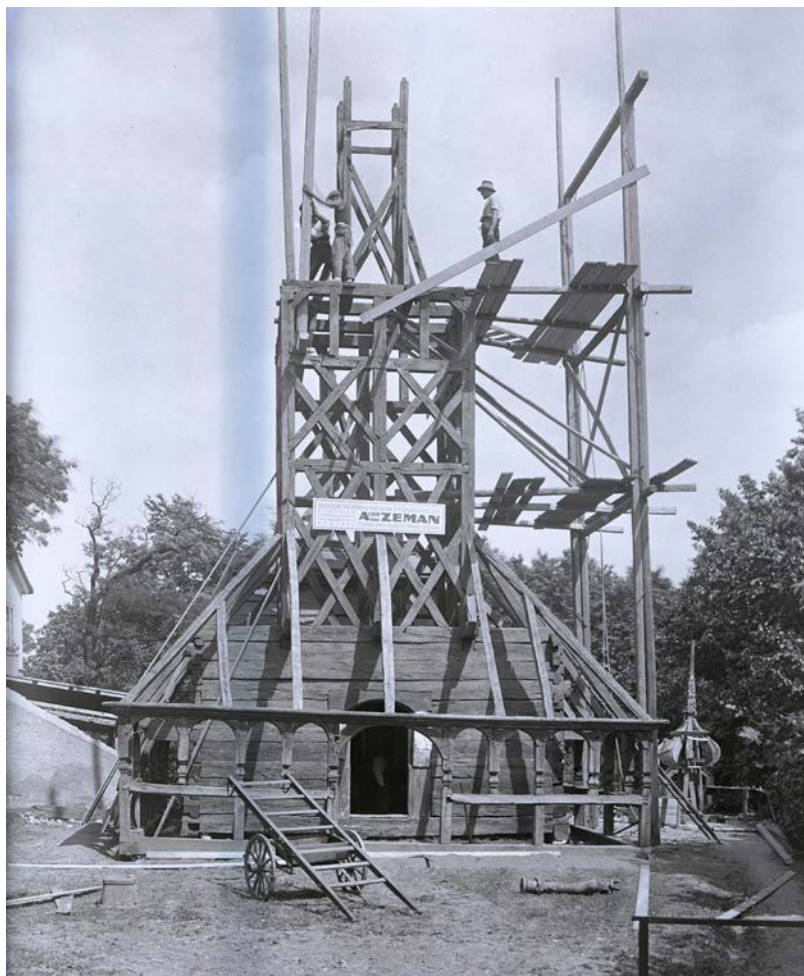
a idea československého muzea v přírodě

— Ivan MALÝ, Jan POHUNEK

*Dnešní návštěvníky
Kinského zahrady na
pražském Smíchově často
překvapí přítomnost
dřevěného kostelíka, který
svým původem patří
do Zakarpatské oblasti
Ukrajiny.*

Kostelík, který byl v roce 1929 *odevzdán* Podkarpatskou Rusí *své celorožské stoliči Praze*, jen dokresluje atmosféru a ideové zakončení první Československé republiky, jejíž první – to šťastnější a úspěšnější – období právě v roce 1929 vrcholilo. Konec dvacátých let byl v Československu obdobím horečného slavení – vzpomeňme například oslavy svatováclavského milénia, oslavy spojené s desetiletím vzniku republiky nebo právě desetiletí od potvrzení Podkarpatské Rusi jako součásti Československé republiky, které připadalo na 10. září. Byla to doba, kterou vyvrcholila éra úspěšného budování republiky. Ve třicátých letech se již pod kuratelou Velké hospodářské krize i rostoucí nepříznivé mezinárodní situace postavení Československé republiky téměř permanentně zhoršovalo. V této době však ještě byla Praha hlavním městem státu, který byl z pohledu dneška „veliký“ a sahal až do dnešního Zakarpátí, tehdy Podkarpatské Rusi.

Dlužno ještě dodat, že celý přesun kostelíku z Medvědoců spadl do širšího ideového rámce, do koncepce československého muzea v přírodě, který měl představit široké veřejnosti nového

Stavba kostela sv. Michala
v Kinského zahradě v Praze,
vnitřní trémová konstrukce
hlavní věže (fotografii
pořídila Drahomíra Stránská
23. srpna 1929)

státu ukázky hmotné kultury z celé republiky, tedy kromě českých zemí i Slovenska a Podkarpatské Rusi. Projekt přesunu kostelíka z Podkarpatské Rusi nebyl v kontextu prvorepublikového Československa ojedinělý, v letech 1929 až 1937 bylo podobně přemístěno celkem šest různých kostelů. Avšak transfer kostelíka z Medvědoců do zahrady Kinských na pražském Smíchově patří k nejlépe zdokumentovaným.

NA PAMĚŤ NEODDĚLITELNÉHO SVAZKU...

Celá akce probíhala v rámci činnosti Národopisného oddělení Národního muzea a podíleli se na ní zejména kulturní historik a národopisec Václav Fabian a etnografka a ve své době jedna z nejvýraznějších osobností oboru Drahomíra Stránská. Podnět k odprodeji a přesunu obdrželo Národní muzeum od Školského odboru civilní správy Podkarpatské Rusi, který se mimo jiné dlouhodobě věnoval propagaci rusínské kultury. Jednání začala v roce 1924. Původní návrh uvažoval o přenesení řeckokatolického kostela ze Šešestova, jako cílová lokalita byl už tehdy vybrán prostor Kinského zahrady u Národopisného oddělení Národního muzea. Už v prvních fázích celé operace se ale ukázalo být zásadním problémem její financování. Školský odbor žádal plně subvencování akce, Ministerstvo školství a národní osvěty ale hodlalo poskytnout jen nedostatečnou částku 22 000 Kčs. Městská rada pražská navíc sice po jednání místní komise souhlasila s umístěním kostelíka do Kinského sadů, navrhovala ale, aby připadl do majetku obce. Národní muzeum mělo tedy zajistit stavbu, financování, údržbu a pojištění objektu, který pak připadne někomu jinému. Navržené podmínky samozřejmě odmítlo jako nevhodné.

Ke změně vybraného objektu došlo červenci 1925, kdy se Národní muzeum obrátilo na Technický odbor civilní správy pro Podkarpatskou Rus s žádostí o odhad přepravovaného materiálu. Technický odbor zaslal návrhy týkající se šešestovského kostelíka, zároveň ale doporučil transfer objektu z Medvědoců, který byl dle jejího názoru pěknější a méně náročný na přepravu. V této fázi se počítalo s koupí kostela v roce 1926 a jeho smontováním před všesokolským sletem. Národní muzeum žádalo ministerstvo o subvenci 22 000 Kčs, původně určenou pro šešestovský kostelík, zároveň se obrátilo s prosbou o peněžitý dar na Svaz kovoprůmyslníků v Praze. V této žádosti se již náklady odhadovaly na 40 000 Kčs a dalších 10 000 Kčs určených obci za odkup. Svaz se již v lednu 1926 rozhodl zaslat na účet muzea částku 10 000 Kčs. Projekt ale nebylo možno uskutečnit, protože Ministerstvo školství a národní osvěty svou subvencí neudělilo.

Roky 1926 a 1928 tak vyplňovalo především jednání s úřady o možnosti poskytnutí dalších subvencí, Ministerstvo školství a národní osvěty zastoupené Zdeňkem Wirthem subvenci ve výši 22 000 Kčs přislíbilo, ale s dovětkem, že peníze na subvencované práce poskytne teprve ve chvíli, kdy budou provedeny a zkolaudovány. Od Národního muzea a kanceláře viceguvernéra

Podkarpatské Rusi také požadovalo přesnější rozpis očekávaných výdajů. Po přezkoumání rozpočtů činila nově odhadnutá částka již více jak 72 000 Kčs, a to bez samotné ceny kostela, kterou místní šetření zástupců obce a církve vyčíslilo na přibližně 30 000 Kčs. Další jednání o snížení nákladů, jichž bylo možné dosáhnout například díky příslibu obce na zajištění demontáže kostela a poskytnutí slevy od Československých železnic, srazila odhadovanou celkovou cenu na přibližně 85 000 Kčs. Jako nový vhodný termín instalace kostela byla zvolena zima 1928, aby byl otevřen k příležitosti konání jarního mezinárodního kongresu pro lidové umění.

Oficiální cesta pracovníků Národního muzea do Medvědoců v roce 1927 byla ale v zásadě neúspěšná – obec požadovala za kostel již 47 000 Kčs a doktor Fabian ve své správě o jednání uvádí, že návrhy na snížení ceny nebyly akceptovány a sám se střetával s častým odporem k „Praze“. Ten zřejmě vycházel i z neplnění ujednání o podkarpatoruské autonomii, ke kterým se Československo zavázalo v mírové smlouvě ze Saint-Germain-en-Laye. Obec ale zároveň tlačila na urychlení celé koupě s tím, že jinak neručí za zachování starého kostela, neboť stojí v cestě plánované výstavbě nového. Nevyjasněný stav doprovázený dalšími urgencemi trval

Ivan MALÝ

(nar. 1978) se zabývá převážně kulturními dějinami střední a východní Evropy 19. a 20. století. V letech 2008–2011 byl šéfredaktorem časopisu *Přítomnost*. Nyní působí jako vedoucí *Oddělení novodobých českých dějin* Národního muzea. ivan_maly@nm.cz

Jan POHUNEK

(nar. 1981) vystudoval archeologii na Západočeské univerzitě v Plzni a etnologii na Filozofické fakultě UK v Praze. V současnosti pracuje jako kurátor sbírkových fondů v Etnografickém oddělení Národního muzea. jan_pohunek@nm.cz

Drahomíra Stránská

(1899–1964) je jednou ze zakladatelských osobností československého národopisu. Narodila se v Praze a po maturitě na Městském reálném dívčím gymnáziu Elišky Krásnohorské (dřívější Minervě) studovala od roku 1918 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy slovenské a románské jazyky a literaturu. Jejími učiteli v semináři byli profesori V. Tille a J. Horák. V roce 1923 nastoupila jako pomocná vědecká síla do Národopisného oddělení Národního muzea, jehož se v roce 1932 stala vedoucí. V roce 1932 se habilitovala a stala se soukromou docentkou v oboru národopis. Od roku 1934 byla mimořádnou členkou Slovanského ústavu. V roce 1951 opustila Národní muzeum a stala se řádnou docentkou na Filozofické fakultě UK, kde působila až do svého penzionování v roce 1958. Její odborná bibliografie čítá téměř čtyři sta položek.

Obyvatelé Medvědoců před řeckokatolickým kostelem sv. Michala v Medvědocích, Podkarpatská Rus (fotografie V. Fabian, 1929)

i v roce 1929. Národnímu muzeu i po přislíbené subvenci 22 000 Kčs stále scházelo 66 000 Kčs, bylo ale odhodláno kostelík pořídit, i pokud by byla nutná půjčka od zemské banky splácená v následujících letech.

Problematická byla také jednání Národního muzea s Hlavním městem Prahou, které stále vyžadovalo, aby kostelík přešel do jeho majetku. Rada hlavního města nakonec od tohoto požadavku upustila, vymínila si však alespoň právo přikázat případné odstranění stavby během jednoho roku, bude-li to v budoucnu potřeba. Na druhou stranu ale rok 1929 přinesl i dlouho očekávaný zlom v jednáních o koupi, přenos stavby bylo možné načasovat k desátému výročí připojení Podkarpatské Rusi, a jednotlivé úřední složky začaly být celé operaci více nakloněny. Na jaře se tak rozeběhla předběžná jednání již více technického charakteru a v červnu 1929 se mohlo začít s rozebíráním kostelíka. Jako pracovní síla byli využiti v rámci ceny zaplacené za odkup obyvatelé obce, na akci dohlíželi pracovníci Národopisného oddělení Národního muzea a demontovaný kostel byl se slevou dopraven do Prahy po železnici, kde si jej přebírala tesařská firma Alois Zeman pověřená jeho znovuvybudováním. Kromě vlastní stavby bylo také nutné provést restaurátorské práce, zejména na poškozeném ikonostasu.

Ke slavnostnímu předání stavby veřejnosti došlo 10. září 1929, právě k desetiletému výročí vzniku *neoddělitelného svazku* Podkarpatské Rusi a Republiky československé. Celkové náklady nakonec vystoupaly až na 130 000 Kč, Národní muzeum proto své závazky vůči firmě Alois Zeman hradilo postupně ve splátkách. Objekt poté sloužil jako výstavní prostor, do kterého už sice nebylo příliš investováno, zároveň se však podle představ Drahomíry Stránské měl postupně stát součástí plánovaného československého národopisného muzea v přírodě.

ČESKOSLOVENSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ

Vznik takové expozice byl na půdě Národního muzea podrobněji probírán na podnět Stránské od roku 1936. Kromě karpatského kostelíka měly další konkrétní součásti areálu inspirovaného soudobými skandinávskými muzei v přírodě tvořit Joklovo gazdovství z Čičman, chalupa z Poruby u Trenčína, špýchary z Čech a sýpky z Novopacka a Blovic. Tento původní koncept byl dále rozšířen o již obecněji specifikovanou nutnost zajistit zastoupení lidových obytných i hospodářských staveb tak, aby byly představeny nejdůležitější regionální architektonické stavby. Expozici zaměřenou na Československo měla doplňovat *Slovanská vesnice* reprezentující stavby lužicko-srbské, bulharské, polské, ruské a jugoslávské. Vedle Kinského zahrady byly zvažovány i lokality na Císařské louce, v Tiché Šarce a Troji. Kromě představení lidové architektury v živém kontextu byl projekt motivován i snahou o záchranu typických a hodnotných staveb. Po odborné stránce byl návrh v dobovém kontextu kvalitní, jeho realizace by ale byla pravděpodobně velmi obtížná i v případě, kdy by nebyl vývoj této ideje narušen druhou světovou válkou.

Nákup dalšího objektu, Joklova gazdovství, byl schválen v roce 1937. Budova byla rozebrána a přemístěna do Prahy, už tehdy ale celá akce zdůvodňovaná zejména možným ohrožením stavby vyvolávala kritiku a byla předmětem interpelace poslance P. Florka, který poukazoval na možné ochuzování Slovenska vyvážením jeho kulturních památek do Čech. Kostelík svatého Michala v Kinského zahradě je tak svým způsobem torzem širších a ambiciózních muzejních koncepcí Drahomíry Stránské, které vycházely i z dobového pojetí státu, Československé republiky, jako jednoho z pilířů slovanských států v meziválečné Evropě. Samotná koncepce, ale i Drahomíra Stránská a její spolupracovníci, narázela na z dnešního pohledu zjevné mantinely, které nešlo překlenout ani úsilím několika výrazných osobností. ■

Literatura a prameny

H. Mevaldová – M. Tauberová, *Drahomíra Stránská. Osobnost evropské etnologie*, Praha 2011; D. Stránská, *Národopisné museum v přírodě v Praze*, Praha 1938; Archiv Etnografického oddělení Národního muzea. Pozůstalost Drahomíry Stránské.